

I N H O U D

Voorwoord

1. De schaduw van de stad
2. Twijfel
3. Bezinning
4. Station Cortona-Terontola
5. Zorgen
6. San Damiano
7. Het avondmaal
8. Vaffanculo tedeschi
9. Aards paradijs
10. Het zadel
11. Drukkersinkt
12. Caleb en Efrem
13. Camouflage
14. De schaduw van de koepel
15. Het verzoek
- 16 Campo di Marte
17. Het consult
18. Wachtend op een antwoord
19. ...

Nawoord en verantwoording

1. De schaduw van de stad

Achter hem valt de voordeur in het slot. Het geluid van de sleutel die twee keer wordt omgedraaid, klinkt als het grendelen van een celdeur. Het is een onherroepelijk geluid dat de scheiding markeert tussen de opgejaagden binnen en de man die de vrijheid van de weg nog bezit.

Gino Bartali blijft nog even roerloos staan voor het okergele huis, dat verscholen ligt achter een dichte haag van uitgebloeide jasmijn. De avondbries blaast de beklemming, die als een grauwe sluier in zijn hoofd hangt, niet weg. Daarvoor waren de bewegingen in het huis te gedempt, de gordijnen net iets te strak gesloten en de kieren te zorgvuldig afgedicht tegen nieuwsgierige blikken en het genadeloze licht van de buitenwereld. Hij voelt nog steeds de hand van de man op zijn schouder, een laatste, krachtige kneep bij het afscheid. De oogopslag brandt nog in zijn hoofd: een uitdrukking van dankbaarheid en de bittere berusting van iemand die beseft dat zijn hele bestaan aan een zijden draadje hangt – vastgehouden door een vreemdeling op een fiets.

De oktoberzon zakt weg achter de verre, gekartelde rug van de Monte Morello en werpt lange schaduwen over de vallei. Vanaf de flanken van Fiesole oogt Florence als een droom van terracotta en marmer, een stad die ingesnoerd ligt in een gouden gloed voordat de nacht haar opeist. Diep beneden in het dal glinstert de Arno als een lint van vloeibaar lood, traag stromend naar de plek waar de rivier zich straks onder de bogen van de Ponte Vecchio zal wringen, onverschillig voor de dreiging die in de straten hangt. Ooit luidde de afdaling vanaf Fiesole via de Via San Domenico een beloning in na een dag hard

trainen; een sensatie van gewichtloosheid waarbij de zwaartekracht het werk deed en de wind de zorgen uit zijn hoofd blies. Nu is de wind ijzig en voert de stank van verbrand rubber en dieselolie aan. De haarspeldbochten die hij gewoonlijk aanvalt, liggen als hinderlagen voor hem waarachter elk moment grijze uniformen kunnen opspringen. Zijn vingers knippen wit weg in het rode stuurlint van de beugels; zijn ogen loeren als die van een havik die de diepte peilt.

Terwijl hij naar beneden suist, domineert de trotse koepel van Brunelleschi het uitzicht. De Parel van Toscane lijkt vastgenageld aan de vallei als een prooi die klemvast zit in de kaken van een roofdier. Gino nadert de buitenwijken bij de Piazza Edison en voert het tempo op. De avondklok nadert. De stad ademt haast. Overal schuifelen schimmen met gebogen hoofden langs de muren. Zodra het zware, ritmische geronk van een vrachtwagenmotor aanzwelt, lossen ze geruisloos op in de schaduwen, zoekend naar een plek om te schuilen.

Daar staan ze. Op de kruising blokkeert een vrachtwagen van de SS de weg, diagonaal geparkeerd als een zwart kadaver. De koplampen snijden als messen door de invallende schemering. Soldaten in grijze uniformen, hun gezichten verborgen onder de randen van hun helmen, sleuren een man uit een portiek. Het is een beeld zonder geluid, als een gruwelijke, stomme film. De man strибbelt niet tegen; zijn lichaam is slap van pure angst. Een soldaat deelt een klap uit met de kolf van zijn geweer – een droge knal die tussen de huizen weerkaatst.

Gino houdt zijn benen stil. Hij draait zijn stuur met een reflex die hij in duizend sprints heeft geleerd. Hij mag hier niet gezien worden.

Niet nu. Hij duikt een zijsteeg in, een smal pad waar het plaveisel ongelijk is en de geur van muffe kelders domineert. Een rat schiet een spleet in de muur in. Zijn smalle banden stuiteren over de kasseien. Hij weet dat de blokkades als een verstikkend net over de stad liggen, en hij is de vis die door de mazen moet glippen. Plotseling flitst er een zoeklicht door de steeg. Een schreeuw in een taal die klinkt als brekend glas snijdt door de lucht. Gino kijkt niet om. Hij komt uit het zadel, staat op de pedalen en gooit zijn gewicht naar voren. De geelgroene Legnano versnelt onder hem, een verlengstuk van zijn eigen verbeterheid. Achter hem hoort hij het rauwe ronken van een Zündapp die wordt aangetrapt. Het geluid zwelt aan, weerkaatst tegen de muren en lijkt van alle kanten tegelijk te komen. Gino kent deze wijken. Hij weet waar de paaltjes staan die te nauw zijn voor een zijspan, waar de trappen liggen die hij met de fiets op zijn schouder op kan rennen. Hij stuurt zijn fiets met een bijna wanhopige precisie door een doorgang die nauwelijks breder is dan zijn stuur. De motorfiets brult achter hem; de koplamp werpt Gino's eigen reusachtige schaduw op de muren voor hem uit. Hij is een kampioen, een man die gewend is aan de achtervolging, maar ditmaal is de prijs geen gele trui of zilveren beker. Ditmaal is de prijs zijn leven. Met een laatste, explosieve krachtsinspanning duikt hij de overdekte markthal van San Lorenzo in. Het bouwwerk van ijzer en glas is nu verlaten en duister. Hij slipt over de gladde vloer, zijn ademhaling zaagt in de holle stilte. Hij hoort de motorfiets buiten de hal stoppen. Het nerveuze, stationaire gehamer van de motor echoot naar binnen, samen met het vloeken van de bestuurder die de weg kwijt is in het labirint van Flo-

rence. Gino houdt zijn adem in, de handen verkrampst om zijn stuur geklemd. Minuten duren uren. Pas als het geronk van de motor langzaam wegsterft in de richting van de rivier, ontspant hij zijn schouders. Een druppel zweet loopt over zijn neus en valt op de bovenbuis van zijn frame. Behoedzaam, met kleine pasjes op zijn fietsschoenen, verlaat hij de duisternis van de hal en verdwijnt in de schaduwen van *La Bella*.

Hij moet de rivier over, weg uit het hart van de stad. Hij mijdt de grote bruggen en kiest voor de oversteek richting de zuidkant. Hij fietst door de wijk Gavinana, langs de vertrouwde gevels van de Via del Bandino. Hij ziet de gesloten deur van het appartementencomplex waaronder zijn werkplaats ligt; de invallende duisternis dwingt hem verder, maar zelfs hier voelt de lucht zwaar. In de verte jankt een sirene van een overvalwagen. De bezetter is overal, een kwaadaardig gezwel dat tot in de haarvaten van de stad is doorgedrongen.

De weg begint weer licht te stijgen naarmate hij de stadsgrens achter zich laat. Zijn benen protesteren, maar hij gunt zichzelf geen lager tempo. Elke schaduw van een boom lijkt op een soldaat met een geweer in de aanslag. Pas wanneer hij de eerste huizen van Ponte a Ema bereikt, mindert hij vaart, al brengt dat geen verlichting. Hier heerst een stilte die niet de vrede van het platteland ademt, maar de krampachtige spanning van een dorp dat weet dat het bespied wordt.

Wanneer hij zijn eigen straat inrijdt, is de verduistering totaal. Hij stapt af voor zijn huis, tilt zijn fiets over de drempel en verdwijnt naar binnen. De houten planken kraken onder het metaal van zijn wie-

lerschoenen als hij naar de keuken loopt. Hij wast zijn gezicht bij de kraan; het koude water spoelt het zweet en het stof weg, maar niet de beelden van de SS-vrachtwagen en de man in de portiek.

Binnen wacht Adriana in een stilte die geen vrede brengt, maar slechts een broos bestand is.

2. Twijfel

‘Waarom ben je nu alweer te laat?’

Gino grimast.

‘Kijk niet zo onnozel... *Copri fuoco*, weet je wel... Iedereen moet tegenwoordig al om acht uur binnen zijn. Al weken! Florence is bezet!’

Gino zucht en haalt zijn schouders op. ‘Is hij nog wakker?’ vraagt hij met weinig overtuiging, want hij weet maar al te goed dat Andrea zich rond bedtijd ontpopt tot een dwingeland en zich, wanneer hij eindelijk plat ligt, door niemand de rug laat toekeren voordat hij in slaap gevallen is.

Adriana kijkt Gino strak aan, haar lichte, grijsgroene ogen fonkelen in een vermoeid gezicht. ‘Wat denk je zelf?’

‘Zal ik toch nog even om een hoekje...?’

‘Jij wordt echt nog eens opgepakt,’ onderbreekt Adriana haar man nu met een trilling in haar stem, terwijl ze met een mechanische handbeweging een donkerbruine lok uit haar gezicht veegt en achter haar rechteroor stopt. Ze helt voorover en drukt als iemand die een luis probeert te pletten met een venijnig wijsvingertje haar sigaret uit in de glazen asbak. De peuk rookt nog, maar Adriana strekt haar rug en gaat verzitten. De haarlok valt terug, ze blaast hem met een scheef mondje weg en snuift.

Gino kijkt zijn vrouw met schuldige ogen aan, maakt dan een wegwerpgebaar en zegt vervolgens op een honend toontje: ‘Ik weet toch precies waar die klootzakken staan. En als iemand me zou aanhouden en het wordt link, dan trek ik een fotokaartje uit mijn zak en geef ik zo’n stuk stront een afbeelding van mezelf, met een handtekening erop.’

‘Het wemelt ook hier nu van de Duitsers. Ze stromen met wagon-ladingen tegelijk de stad in. Wat als zo’n lange leren jas je aanhoudt? Grote kans dat hij nog nooit van Gino Bartali gehoord heeft. Dan werkt jouw portret dus niet. Al staan er tig handtekeningen van je op. Dus moet je tegenwoordig helemáál oppassen!’

‘Ze patrouilleren altijd samen: nazi’s en fascistten.’

‘Hoe kan je dat nu zeker weten?’

‘Omdat op paardenvijgen nu eenmaal altijd strontvliegen zitten,’ zegt Gino met zijn nasale stem. ‘En iedere Florentijn’ – hij praat nu nog meer door zijn neus dan gewoonlijk – ‘dus ook de collaborerende strontvlieg, weet wie ik ben.’

‘En elke Florentijn, verrader of niet, weet ook dat jij de dictator tegen je in het harnas hebt gejaagd en de bezetter haat.’

‘*Crucchi!* Iedereen heeft de schurft aan die *rotmoffen*,’ zegt Gino en hij buigt zich voorover om de smeulende peuk goed te doven. Hij geeft Adriana een vluchtige kus op haar voorhoofd en gaat zitten op de fauteuil die haaks op die van haar staat. Hij zucht en sluit heel even zijn ogen.

‘Hoe vaak moet ik het nu nog herhalen?! Omdat hij weer aan de macht is. Hij kan je zo laten oppakken.’

‘Waarom zou hij me laten oppakken?’

‘Omdat je hem toen beledigd hebt.’

‘Dat is iedereen allang vergeten.’

‘Vergeten? Juist nu hij weer op de troon zit, dankzij Hitler, wordt er weer over gesproken. Ik werd er gisteren toen ik in de rij stond voor brood al voor de derde keer deze week aan herinnerd. Niet aan het

geel in Parijs, Gino, nee, maar wel aan jouw woorden na de huldiging.'

Gino haalt onverschillig zijn schouders op.

'Denk je nu echt dat hij vergeten is wat je toen zei? Of liever gezegd: wat je niet zei?'

Gino wuift haar zorgen weg met een handgebaar en schudt zijn hoofd.

'Het was kritiek op hem, Gino. Iedereen vatte dat zo op. Verzet geeft mensen hoop.'

'Je blaast het op.'

'Ik blaas helemaal niks op. Je bedankte iedereen. Van ploegleider tot mecanicien. Van tifosi tot het Franse publiek. Het ontbrak er nog maar aan dat je de straatvegers bedankte. Hij was de enige die ontbrak in het rijtje. En jij denkt echt dat hij je dat vergeven heeft? Hij wil zich laten gelden. Weer laten zien wie hier de baas is.'

'Misschien was ik hem gewoon vergeten.'

'Hou toch op! Je wist dondersgoed wat de ongeschreven wet was: wie wint, bedankt Il Duce.' Adriana leunt naar voren, haar stem wordt scherp. 'Denk je dat hij die koppen in de buitenlandse kranten is vergeten? *Zwijgen is praten*, schreven ze. De hele wereld zag jouw zwijgen als openlijk verzet. En geloof me, hij zit daar in Salò nu niet te broeden op vergeving, hij zint op wraak. Op iedereen die hem ooit heeft dwarsgezet. Dus ook op jou.'

'Ach kom... dat is een eeuwigheid geleden. Nog voor we getrouwd waren.'

'Voor hem niet!' Adriana snuift minachtend. 'Hij grijpt alles aan om